

دانشنامه مهندسی در ایران

دومین نشست علمی و تخصصی پاییز ۱۳۹۸

مکان برگزاری: مرکز همایش‌های بین‌المللی رایزن

زمان: یکشنبه ۱۲ آبان ۱۳۹۸

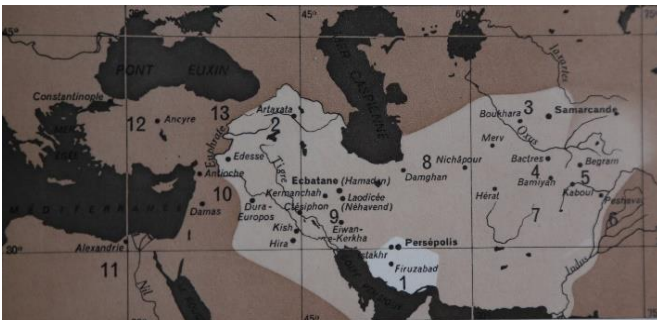
عنوان سخنرانی: جایگاه قلعه‌ها در تاریخ مهندسی ایران

سخنرانان: دکتر حمیده چوبک، دکتر ژان کلود ووازن و دکتر محمدرضا اولیا

چکیده‌ای از سخنرانی‌ها

دکتر ژان کلود ووازن

خانم‌ها و آقایان، جناب استادها موضوع سخنرانی من ارتباط بین ساسانیان، روم و بیزانس در معماری نظامی است. دادوستد و مبادله بین روم و بیزانس و ساسانیان در معماری نظامی.

ما همگی نقشه بالا را می‌شناسیم که سال‌هاست رشد علمی در آن توسعه یافته است و ما می‌دانیم که ایران منطقه‌ای قدیمی است و در آن اختراعات فنی، مذهب، آشپزی و معماری و... دارای تمدن و سابقه است. در جهت غربی ایران یک تضاد وجود دارد، در منطقه مزوپوتامیا که به‌طور مستقیم با کشورهای همسایه امپراتوری ایران (روم و بیزانس) در طی دوره حکومت اشکانیان و ساسانیان در حدود ۷۰۰ سال ارتباط دارد؛ هنگامی که ساسانیان فن ملات سیمان (ساروج) و آثار مهندسی ارتشی و نظامی را با یک ارتباط صلح‌آمیز با بیزانس به وجود آورده و این امکان و فرصت را به وجود آورده است که هر دو از هم تأثیر بپذیرند.

ابتدا در مورد قلعه‌های پناهگاهی بزرگ که در کوه‌های ایران قرار دارند، صحبت می‌کنیم. سنت پارسی اشکانیان و قرن اول ساسانیان حاکی از پیشینه و قدمت آن است.

زمان آن فرارسیده است که صحبت کنیم در مورد دشت و ساحل چهل فوتی (forty footed) مانند آراجان بند، ایوان کسری، دارابگرد، بامپور در بلوچستان، طوس، نیشابور و برای مثال «ارات» که یک نمونه خوب و واضح شهری است که به‌وسیله ارگ‌ها و قلعه‌ها که در خارج از اجتماع قرار دارند حفاظت می‌شوند، اجتماعی که حدود چندین هکتار اطراف قلعه قرار دارد و هم اکنون از شروع هزاره اول در اختیار بختیاربان قرار دارد.

برطبق تحقیقات افرادی اکنون در آنجا زندگی می‌کنند، البته ما در قرن‌های ۳ و ۴ میلادی و در طی دوره ساسانیان می‌توانیم رشد و توسعه معماری سنگی را در معماری نظامی (دژ) و برج‌های مدور ببینیم.

ردیف معماری معروف ساسانی راهنمایی شد تا شاهد توسعه اتاق برج (دیدبانی) در ایران و آسیای مرکزی باشیم. ما اولین نمونه این میراث را در گوشه‌های قلعه‌ها داریم. قلعه پارس‌ها در دوره اشکانیان.

البته ساسانیان این سنت را ادامه دادند. ما نمونه‌های مهم شمع پشتیبان حائل را در ایران می‌بینیم. (به‌طور مثال در فیروزآباد) چند صد سال بعد می‌توانیم این شمع‌های پشتیبان حائل را در اروپا، در همه قلعه‌ها ببینیم؛ اما در زمان ساسانیان که قرن بعد از مسیح بوده است ما بهترین نمونه ابتدایی از استفاده برج‌های سنگی رم را در بیشاپور داریم. (در قلعه دختر - بیشاپور) همچنین اشکال معماری شاهد اثر استفاده از لبه مرکزی تأثیرپذیرفته با استفاده از فقط گل است.

استفاده از سنگ در این زمان یکی از ویژگی‌های اصلی دوره ساسانیان است. معرفی ملات رومی با سیمان و استفاده از سنگ‌های کوچک این فرصت را برای تکامل معماری داده است.

ما می‌توانیم در این زمان در آسیای مرکزی بین قرن‌های اول و دوم قبل از مسیح مقایسه کنیم در زمان هلنیستی درست بعد از مسیح در آسیای مرکزی ما استفاده از برج‌های مربعی (چهارگوش) را در آثار جهان می‌بینیم. اما در ایران و فقط در ایران و در ویژگی‌های برج‌های ایران همیشه ترکیبی بین برج‌های رومی و برج‌های مستطیلی وجود دارد.

اما مهم‌ترین تکامل در این قسمت از آسیا و در دوره امپراتوری ساسانی، استفاده از برج‌ها و برج‌های سنگی است. قرن ششم بعد از مسیح به این دلیل بسیار مهم است که در جهت تکمیل روند معماری نظامی ساسانیان که در ارتباط با قلعه‌های سنگی بیزانس که در سوریه توسعه یافته بودند، قرار داشت.

در این زمان مثلاً ارتباط با «افراط» مکانی در سوریه بود. همچنین ما شهر را به عنوان یک ارگ (قلعه) می‌بینیم. معماری عربی و مخصوص بیزانس. این خاطرات در جهان مخفی مانده است، مانند «سدروپلیس» منطقه‌ای در بیابان سوریه. منطقه‌ای که

از ورقه‌های سنگی و سنگ‌های متورق وسیع پوشیده شده است. بدون شک

در منطقه‌ای صاف و بزرگ احاطه شده است و مجموعهٔ چهل فوتی (forty footed) از این مدل در دستگرد عراق و شمال بیستون و من یک نمونهٔ دیگر را پیدا کرده‌ام در منطقهٔ افغانستان که در جنوب هرات قرار دارد به نام «قلعه دختر» و من این نوع گالری را در جهان پیدا کرده‌ام. اما آن فقط یک نمونه در ایران بود. برای من عجیب است که ساسانیان دقیق می‌دانستند، اما آنها به‌طور کلی نمی‌پذیرفتند. در این راه در طی شش قرن بعد از مسیح، هم خسرو شاه اول و هم خسرو شاه دوم شبکهٔ جدید و بزرگی از قلعه‌های سنگی (برگی) را توسعه دادند. برای مثال در نزدیک جم و بالای یک قلعهٔ خیلی بزرگ، ما همچنین در نزدیک جم داریم و من می‌توانم معماری را توضیح دهم ما می‌بینیم.

این تصویر آثار ساسانیان نیست بلکه میراث از دورهٔ سلجوقیان است. اما در حقیقت نقشهٔ خامی از مقیاس نوع ساسانی بوده است. ما برای مثال سرایان را داریم (نزدیک فردوس)، یک مثال خارق‌العاده از اقتباس برجسته‌ای در بالای جهان از برج‌های مدور داریم که میراث مشابهی از سلجوقیان و اسماعیلیان است. ما تعداد زیادی قلعه داریم که در بالای کوه‌ها و این قسمت مهم از منطقه قرار دارند.

ما می‌توانیم نمونهٔ اینها را برای مثال در ترکمنستان، ازبکستان، تاجیکستان و آسیای مرکزی ببینیم. این عادی است و ساسانیان از یمن به‌طور مثال اقتباس کرده‌اند. ما در همین مقیاس در نزدیک مسقط یک قلعهٔ بزرگ ساسانی داریم. سازماندهی همیشه مشابه است. ما بخش سیمانی داریم و بخش سیمانی به دولت اختصاص دارد و بخش میانی در یک محوطه بزرگ به مردم اختصاص داده شده است. استفاده از برج‌های رولی (مدور) و همچنین استفاده از سیمان ملات در بنایی قاعده‌دار مشهود است.

بیشتر این نوع قلعه‌ها در استان‌های فارس، اصفهان، کرمان، خراسان، سمنان و در زمانی که استفاده سنتی از آجر و سازه‌های گلی ادامه دارد وجود دارند.

سیاه چال‌های مستطیل‌شکل است که در ساختمان‌های اصلی مانند راهروهای برج‌ها دیده می‌شوند. ما در پوسکان هستیم، (قلعه پوسکان) و این نوع در بیزانس روم و در کلیکیا منطقه‌ای در جنوب ترکیه، ۲۰۰ یا ۳۰۰ سال بعد خلق شده است و فیلم‌های مشابه بعد از نمونه‌های اروپایی در کلیکیا دیده می‌شود. امروزه کلیکیا در جنوب غربی ترکیه است و ۷۰۰ سال بعد از ساسانیان به شکل ایران ساخته شده است، اما ما قبل از دوره بیزانس آن را در جهان ندیده بودیم.

این میراثی است متأثر از دوره ساسانیان و من با این مثال برای شما توضیح می‌دهم. پدیده‌های بازگشت و اقتباس از مدل فارسی ساسانی در بیزانس را معرفی می‌کنم. ما متوجه خواهیم شد که ما یک ارتباط با ساسانیان داشته‌ایم و شما در طول ۱۱۰ سال ارتباط در مزوپوتامیا ارتباط با روم و بیزانس را می‌بینید. ساسانیان کاربرد سنگ، سنگ‌های کوچک و سیمان را یاد گرفتند. اما بعدها این یک تضاد بعد از شش قرن بعد از مسیح بود که بیزانس از سیستم ساسانیان اقتباس کرده‌اند. آنها از کسانی که از ایران آمده بودند گرفتند و اولین کسانی که از این بین رفتند «بنی‌امیه» بودند. ما این سیستم معماری - فرانسوی و بعد از بنی‌امیه ما این کاربرد را در عربستان ندیدیم.

اما راه دوم از ایران به ارمنستان می‌رویم و معماری ارمنستان که از سیستم معماری ساسانیان اقتباس کرده‌اند. اولین "ALI" بود. هفتصد سال بعد از ساسانیان این معماری سنگی در خارج از مرزهای ایران (بین ترکیه و ارمنستان) توسعه یافته است.

این امروز در ترکیه قرار دارد، اما در آن موقع پایتخت بزرگ ارمنستان بود. در این زمان و همچنین همان‌گونه که در قرن‌ها دیده‌ایم ۷۰۰ سال پس از ساسانیان قلعه پناهگاهی بزرگ ساسانی در سوریه و غرب و جنوب غربی تونس، تمام این ویژگی‌ها را گرفته است. همچنین در مدیترانه، این بدین معناست که عوامل ساسانیان و فاکتورهای ساسانیان یک مدل بزرگ برای توسعه معماری جدید بیزانس در سوریه و ترکیه در طول ساحل مدیترانه بوده است.

ما موارد بیشتر را در سوریه در همین زمان صنایعی پیدا کردیم. بعد از قلعه بزرگ ساسانیان مانند آنچه که در صهیون است و ما نیاز به معماری داریم مانند آنچه که میراث ساسانیان بوده و آنها از سنت بیزانس در برج‌های معاصر الهام گرفته‌اند. در مارگوت همیشه در سوریه در ساحل مدیترانه، ما همیشه برج‌های «کینوکی» را در همان زمان داریم. این بدین معناست که مرسوم کردن بعد از ساسانیان اما یک مدل جدید قبل از این است که شما بتوانید اتاق برج‌ها (اتاق دیدبانی) را پیدا کنید.

بله این تنها اتاق برج (اتاق دیدبانی) است در این مدل و همچنین مانند یک قلعه بزرگ (قلعه ساسانیان) که ما می‌توانیم نمونه آن را در «انورزا» در ایران ببینیم. در کلیکیا در ترکیه نمونه آن وجود دارد، اما در همان زمان بیزانس به ساخت «برج کانتروویلا» ادامه می‌دهد. زیرا این سنت بزرگ امپراتوری بیزانس است و ما در همین زمان هستیم.

این نمونه برج‌های کانتروویلا در شهرسازی سواحل مدیترانه و سواحل کوریل رایج است. بعضی از نوارهای کوچک سنگی

برای ساخت ساختمان‌های سلول‌گونه به‌طور منظم از بیزانس به‌عنوان یک نمونه بزرگ سقف اقتباس شده است که بسیار دلپذیرتر از فرم‌های گوشه‌دار و مستطیلی است.

شما می‌توانید فرم‌های مستطیلی سنتی را ببینید، ولی میراث «اتاق برج یا دیدبانی» ساخته‌شده از سنگ‌های کوچک، میراث معمولی ساسانیان است و بیانگر توسعه معماری نظامی است. جایی که برای مثال از سیستم «فلش» توسعه یونان اقتباس نشده است. این یک فرم دروازه‌ای است که در گنبد برای حفاظت استفاده شده و ما کاربرد آن را در جاده‌های ساسانیان می‌بینیم. ما یک پل کشیده‌ایم، اما می‌توانیم چیزی را که در بیزانس اولین نمونه این نوع اختراع است پیدا کنیم که آن را از گنبد متعلق به پاپ دوم، در زمان جنگ از کسانی که می‌خواهند داخل شوند محافظت کند.

این اولین بار بود که در جنوب آلبو (در سوریه) ما از انبوه آهک استفاده کردیم. در سوریه برای اولین بار در جهان، این سیستم جهانی ابداع شد، ولی ما در دنیای ساسانیان نمی‌توانیم آن را بیابیم؛ یک سیستم جادویی دیگر داریم که سال‌ها بعد در اروپا آن را بسیار محکم می‌بینیم. اما این سیستم را از زمان خسرو و خسرو اول می‌توانیم پیدا کنیم. این بدین معناست که ساسانیان قطعه‌ای از معماری نظامی را اقتباس کرده‌اند که در رم و بیزانس وجود داشته است. این اولین فرم ویژه بود که در این زمان از رم آمده است و آن استفاده از سنگ‌های کوچک و سیمان و ساروج بوده است و بعد از بیزانس سیستمی مانند این «برج اتاق - دیدبانی» را از بیزانس اقتباس کرده است. اینها نمونه‌هایی از آسیای مرکزی هستند.

تشکر از توجه شما

